

קידושין ל

משה שווערד

1. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ב

כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ולא בנו וכן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחסם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו, שנאמר ושננתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידך שהתלמידים קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים, אם כן למה נצטוו על בנו ועל בן בנו, להקדים בנו לבן בנו וכן לבן חבירו.

2. כסף משנה הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ב

אם כן למה נצטוו וכו'. כוונת רבינו לתת שני הבדלים בין בנו לבן חבירו, אחד דבנו קודם, שני דבנו חייב לשכור לו מלמד אם הוא אינו יכול אבל בן חבירו אינו חייב לשכור לו מלמד דוקא בטורח גופו נתחייב אבל לא בהוצאת ממונו. ואפשר לדעת רבינו גם לבן בנו חייב לשכור לו מלמד. ובן בנו נ"ל פשוט דקודם לבן חבירו דנקט בן בנו וה"ה לבן בן בנו ולא ה"מ למכתב והודעתם לזרעך דהו"א בנות בכלל. אבל הא מספקא לי אי בן בתו קודם לבן חבירו דאפשר דאין קודם לבן חבירו אלא היכא דנתחייב באביו אבל גבי בת דליכא למימר הכי לא:

3. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קלג - מסכת קדושין

(ל' ע"א). והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה וכו': מעלה הכתוב עליו וכו'. פ"י דבר זה, כי כפי מה שקבלו התורה ממדריגה עליונה (רק) [כך] הוא משפיע אותה לאחרים, ולפיכך כאשר מלמד בן בנו תורה עד שהוא משפיע אותה כ"כ דומה כאלו קבלה מהר סיני, שאז היו מקבלים התורה ממדריגה עליונה מן הש"י. ותדע, כי הש"י נתן התורה למשה והוא ראשון אל התורה, ואח"כ ישראל לכך המשפיע את התורה לבן בנו, דומה כאלו קבלה אותה מהר סיני שבא ההתורה ג"כ מן הש"י למשה ואחר כך לישראל, ולכך נחשב כאלו קבלה מהר סיני: והבן זה מאוד מדריגת התורה שקבלו מהר סיני, ותמצא כי הוא דומה לגמרי למי שלמד את בן בנו תורה. ולכך אמר שם ג"כ, כי הוא נחשב כאלו היה מלמד תורה לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות, וזה כי כאשר השפיע הש"י התורה למשה ואחר כך לישראל התורה הזאת היא לדורות עד סוף כל העולם, ולכך אמר מי שלמד תורה לבן בנו שהוא משפיע כ"כ התורה נחשב לו כאלו קבלה מהר סיני. ועוד יש בזה דבר מופלג ועמוק בחכמה, כי נחשב לו כאלו קבלה מהר סיני:

4. המקנה מסכת קידושין דף ל עמוד א

גמ' מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר חורב וכו'. נראה לפרש מפני שאמרו חז"ל אינו דומה לשומע מפי הרב או ששמע מפי התלמיד. וכן מצינו בכל דור ודור מימות משה רבינו ע"ה שנתמעט ההשגה כפי ריחוק המקבלים זה מזה והארכנו בזה בפתיחת ספר מס' כתובות ובשאר מקומות. וזה הטעם שאמרה תורה שילמד את בן בנו אע"ג שמחוייב בנו ללמדו שהוא אביו אלא שאינו דומה ממה שיקבל מבנו למה שיקבל ממנו לכך חייבה התורה לאביו אביו שהוא עדיף טפי. וכיון שמצינו ששכר הגמול המלמד את חבירו תורה הש"י משפיע לו חכמה וכמו שאמרו מתלמידי יוטר מכולם וכן בהפוכו העונש הוא במיעוט החכמה וכמו שאמרו חז"ל בפסוק עשיר ורש נפגשו ומפורש בחידושינו בפסוק ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל שדרשו חז"ל שה' זקן ויושב בישבה שע"י כן בירך ה' אותו בחכמה העליונה הכוללת הכל. ופירשנו בזה מה שאמרו חז"ל איזה חכם הלומד מכל אדם אע"פ ששם חכם הוא מורה שהוא מלמד לאחרים מ"מ נקרא לומד מכל אדם שהוא מקבל מהם שעל ידם הקדוש ברוך הוא משפיע לו חכמה. וכן הוא הגמול הזה שהוא מכוין ללמד את בן בנו כדי לקרב קבלתו כן הקדוש ברוך הוא מקרב קבלתו כאילו קיבלו מהר חורב וק"ל.

5. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קלג - מסכת קדושין

(שם). והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה וכו': מעלה עליו הכתוב כאלו למדו לו ולבנו וכו'. פ"י כי כאשר משפיע תורה לבנו אין זה נחשב כ"כ, כי אין זה השפעה גמורה כי הבן קרוב לאב וכרעי' דאבוה הוא ונוגע בו, ואין זה השפעה נקרא, כי ההשפעה נקרא לאשר אין נוגע בו ומשפיע אליו, ולפיכך אמר המלמד לבן בנו תורה כאלו הוא מלמד לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות, כי התורה שהיא שכלית השפעתה בלי קץ ובלי תכלית, כי אין גבול וגדר לתורה כלל, ולכך כאשר הוא נחשב משפיע וזהו כאשר מלמד לבן בנו תורה נחשב כאלו השפיע עד סוף כל הדורות. ולכך אמר בסמוך המלמד בן בנו תורה נחשב כאלו קבלה מהר סיני, ודבר זה כי כמו שהשפעה הולך עד סוף כל הדורות, כך כל השפעה יוצא מן התחלת השפעה, כמו כל הנחלים הולכים אל הים וממקום שהם באים שם הם שבים ללכת (קהלת א'), וכך המשפיע לבן בנו תורה השפעה הזו הולך עד סוף כל הדורות, ונחשב כאלו יוצא מן הנחל שהוא שורש השפע, וידוע כי הר סיני שם היה התחלת השפע:

6. תוספות מסכת קידושין דף ל עמוד א

לא צריכא ליומי – [1] פירש בקונטרס ימי השבת כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה ושני ימים גמרא ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי [2] ונ"ל לפרש בכל יום ויום עצמו ישלש [א] על כן תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום קודם פסוקי דזמרה לומר מקרא ומשנה וגמרא [ב] ור"ת פ"י שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא במשנה ובגמרא דגמרת בבל בלול מכולם.

7. פני יהושע מסכת קידושין דף ל עמוד א

תוספות בד"ה לא צריכא ליומי פירש בקונטרס כו' ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי עכ"ל. ולכאורה יש ליישב שיטת רש"י דבשלמא לענין מספר השנים מתמה שפיר מי ידע כמה חיי וא"כ אין יודע כלל מתי ישלמו שלישי ימיו משא"כ לימי השבוע לעולם ילמוד שני ימים הראשונים מקרא ואם מת אחר כך אונס רחמנא פטריה וכ"כ בחידושי מהר"י טראני אלא די"ל דסברת התוס' דלפי"ז בשלישי שנים נמי מצינן למימר כה"ג דסתם ימי שנתינו שבעים שנה וילמוד מהם שלישי במקרא ואם מת אח"כ אונס רחמנא פטריה אלא על כרחך דאין סברא לומר כן וא"כ מקשו שפיר לפירוש רש"י, כן נראה לי:

8. המקנה מסכת קידושין דף ל עמוד א

בתוס' ד"ה לא צריכא (אלא) ליומי וכו' ולא נהירא דא"כ וכו'. לכאורה קשה מאי קשיא ליה דילמא אין הקושיא אלא כיון שאין אדם יודע כמה יח' אינו יכול לשער שלישי השנים משא"כ בימי השבוע ידוע השלישי. וכבר נתקשה בזה בספר פ"י ונדחקו בזה דיכול לשער לפי ערך שבעים שנה. ולענ"ד נראה דא"צ לזה דסבירא ליה להתוס' דא"א לומר שיחלק האדם שלישי שנתינו הקצובים לו דהא משנה מפורשת הוא בן עשר שנים למשנה ובן חמש עשרה לגמרא וע"כ צ"ל לפי הס"ד שישלש את השנה דמשיגיע לט"ו שנה יחלק כל שנה שלישי למקרא שלישי למשנה שלישי לגמרא ואפ"ה מקשה שפיר וכי ידע אינש שיח' כל השנה ושפיר הוקשו דבימי השבוע נמי הוי מצי למיפרך מי ידע כמה יח' וק"ל.

9. ספר דבר יעקב

וכתב המהר"ט שלפי רב עמרם גאון א"צ לחלק כל הזמן לשלש חלקים שווים, אלא שבכל יום ילמד שלשתם. וכן מפרש ר"ת ולכן קאמר ר"ת דאנו

שלומדים תלמוד בבלי לומדים בכל יום שלשתם [וא"צ ללמוד שלש חלקים שווים].

10. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א

הלכה יא:

וְחַיִּיב לְשַׁלֵּשׁ אֶת זְמַן לְמִידָתוֹ, שלישי בתורה שבכתב, ושלישי בתורה שבעל פה, ושלישי יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפיו השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא.

הלכה יב:

כִּיצַד הִיָּה בַעַל אוֹמְנוֹת וְהִיָּה עוֹסֵק בְּמִלְאֲכָתוֹ שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם וּבְתוֹרַה תִּשְׁעַ, אוֹתָן הַתִּשְׁעָ קוֹרָא בְּשֵׁלֶשׁ מֵהֵן בְּתוֹרַה שְׁבַכְתָּב וּבְשֵׁלֶשׁ בְּתוֹרַה שְׁבַעֲלָ פֶה וּבְשֵׁלֶשׁ אַחֲרוֹת מֵתְבוֹנֵן בְּדַעְתּוֹ לְהַבִּין דְּבַר מְדַבֵּר, וְדַבְרֵי קְבֵלָה בְּכֹלֵל תּוֹרָה שְׁבַכְתָּב הֵן וּפִירוּשָׁן בְּכֹלֵל תּוֹרָה שְׁבַעֲלָ פֶה, וְהַעֲנִינִים הַנִּקְרָאִים פֶּרֶדֶס בְּכֹלֵל הַגְּמָרָא הֵן, בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּתַחֲלַת תְּלֻמוֹדוֹ שֶׁל אָדָם אֲבָל כְּשִׁיגְדִיל בְּחֻכְמָה וְלֹא יֵהָא צְרִיךְ לֹא לְלַמּוֹד תּוֹרָה שְׁבַכְתָּב וְלֹא לְעוֹסֵק תְּמִיד בְּתוֹרָה שְׁבַעֲלָ פֶה יִקְרָא בְּעֵתִים מְזוּמָנִים תּוֹרָה שְׁבַכְתָּב וְדַבְרֵי הַשְּׁמוּעָה כְּדֵי שְׁלֹא יִשְׁכַּח דְּבַר מְדַבְרֵי דִּינֵי תּוֹרָה וַיִּפְנֶה כֹּל יְמָיו לְגַמְרָא בְּלִבְדָּ לְפִי רוּחַב שֵׁישׁ בְּלִבּוֹ וַיִּישׁוּב דַּעְתּוֹ.

11. כסף משנה הלכות תלמוד תורה פרק א

[יב] בד"א בתחלת תלמודו וכו'. זה דבר פשוט דלגמרא צריך זמן רב מה שאין צריך להמקרא ולמשנה ואהא סומכין העולם שאין משלשין:

12. לחם משנה הלכות תלמוד תורה פרק א: יב

בד"א בתחלת תלמודו של אדם וכו'. [3] זה כתב רבינו לתת סמך שאין אנו נוהגים אלא בתלמוד לזה אמר מסברא דנפשיה בד"א בתחלת למודו וכו'. ורבינו תם תירץ בענין אחר דאנן סמכינן אהא דאמרין דתלמוד בבל בלול במקרא ובמשנה ובתלמוד וכו':

• [4] עוד עיין במקנה [19]—שהדין לא נאמר לדורותינו

13. ט"ז יורה דעה סימן רמז

(ב) וגמרא והפוסקים. - כתוב בדרישה יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גפ"ת ולא שאר פוסקים וראייתם מסוף (נדרים) [נדה] תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו כו' אבל לי נראה דצריך לעסוק בספרי הפוסקים כגון אלפסי מרדכי אשר"י ודומיהם ואינם יוצאים כלל בלמוד גפ"ת לחוד דהיא דתנא דבי אליהו כל השונה הלכות פרש"י הלכות פסוקות כו' עכ"ל:

14. ש"ך יורה דעה סימן רמו:ה

ויש אומרים שבש"ס כו' - כתב הדרישה יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גפ"ת ולא שאר פוסקים ומביאים ראיה מהא דאמרין סוף (גדרים) [גדה] תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא אבל ל"נ שיש ללמוד ספרי הפוסקים דיני התורה כמו הר"ף ומרדכי והרא"ש ודומיהן זהו שורש ועיקר לתורתנו ואינם יוצאים כלל בלימוד גמפ"ת דהא דתנא דבי אליהו כו' כבר כתב רש"י שם השונה הלכות פירוש הלכות פסוקות ומ"ש ר"ת כאן ש"ס בבלי בלול כו' קאי אמש"ר /אמש"כ/ לפני זה אלימוד ט' שעות ביום דכיון שיש לו פנאי גדול ילמוד בש"ס אבל הנך בעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות לא ילמדו בש"ס לחוד כנ"ל ע"כ:

15. משנה ברורה סימן קנה

(ג) ללמוד - חייב אדם ללמוד בכל יום תורה שבכתב שהוא תנ"ך ומשנה וגמרא ופוסקים ובעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות ביום לא ילמדו בגמרא לחוד דבזה אינו יוצא אלא צריך שילמוד דוקא גם ספרי פוסקים כל אחד כפי השגתו [שו"ע יו"ד וש"ך שם]:

16. רש"י מסכת קידושין דף ל עמוד א

לפיכך נקראו כו' - [1] מילתא באפי נפשה היא.

17. תוספות רי"ד מסכת קידושין דף ל עמוד א

לפיכך נקראו הראשונים סופרים [2] כלומר ישליש אדם ימותיו במקרא שהראשונים מפני שעסקו במקרא נקראו סופרים:

18. המקנה מסכת קידושין דף ל עמוד א

בגמרא לפיכך נקראו ראשונים סופרים וכו'. ופירש"י ז"ל דמילתא באפי נפשה היא וכו'. ולענ"ד נראה דיש לפרש בזה [ממה] **שכתב הרמב"ם** ושו"ע ז"ל בד"א בתחילת למודו של אדם אבל כשיגדול בתורה וכו' ויפנה את עצמו לתלמוד בלבד. והענין הוא כי בימי הראשונים שהיה להם רוחב לב והיתה התורה בקבלה אמיתית בשורש הטעמים בלא מחלוקת לא היה צריך אריכות כ"כ בתלמוד לכך היה להם זמן לדקדק באותיות התורה בחסרות ויתירות ובפסקי הטעמים ובשאר עניני דיקדוקי סופרים במקרא ע"כ היה ראוי להם לחלק הזמן שליש בתורה שבכתב בכל דיקדוקי ונקודותי ובפיסקי טעמים כי רב הוא למעיינים בהם, אבל אחר שנתמעטו הלבבות ושרשי התורה ונתרבו המחלוקות וכ"ש בדורות האחרונים שנפלו ספיקות בדברי הראשונים ורבתה כמו כן המחלוקת בהבנת דבריהם וכן דור אחר דור נמצא עיקר לימוד התלמוד קשה מאוד לעמוד על בירור הדברים, **וכיון שדברי התלמוד הם חיינו ואורך ימינו לדעת דיני התורה על שרשם והוא צורך גבוה יותר מדיקדוקי הסופרים ע"כ מי שיודע פשוטי המקראות יעסוק במקרא בעיתים מזומנים וברוב ימיו יעסוק בתלמוד כמ"ש הרמב"ם ושו"ע ז"ל**. והרי בימי ר' יוסף שהיה דעתם רחבה הרבה מדעתינו ואפ"ה הי' רוב ימיהם בתלמוד ולכך לא הי' בקיאי בחסירות ויתירות ודיקדוקי סופרים [3] ולפי שאמר דישלש אדם שנותיו שליש במקרא וזה אינו אלא בימי הראשונים ולכך קאמר בתר הכי שלפיכך נקראו הראשונים סופרים שהיה להם זמן מספיק לעיין בדיקדוקי סופרים בשליש ימיהם וק"ל.

19. בית הבחירה למאירי מסכת קידושין דף ל עמוד א

למדת שכל חסרה ויתרה שאין הדבר ברור בה בחסרון ויתרון והואיל ואין אנו בקיאים אין להחמיר בהם כל כך לפסול בה ספר תורה אע"פ שהמסרה או ספרי התקונין או אף המדרשות מעדיין עליהם אחר שנמצא ביניהם מחלוקת וכך נראה לי בענין הפרשיות בפתוחה וסתומה בכל מה שאין אנו בקיאים בהם ושמצינו בהם מחלוקת:

20. שו"ע אורח חיים - סימן קמג

... הגה - ואם כבר קראו עמו ג' פוסקים ואפשר להפסיק, פוסקים שם, ומברך אחריה ומשלימים המנין בספר תורה האחר שמוציאין (מרדכי פ"ב דמגילה) והא דמוציאין אחר, דוקא שנמצא טעות גמור, אבל משום חסירות ויתרות אין להוציא אחר, שאין ספר תורה שלנו מדוייקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר (אגור ופסקי מהרי"א סי' פ' וריא"ז ומהרי"ל פסקו דאין להביא ס"ת אחרת, וב"י פסק דצריך להוציא ס"ת אחרת) ...

הכ"י מקשה למה החליפו המצוה בכתיבת ספרים,
 ולא אמרו שיכתבו ס"ת ויניחוהו בבית וילמדו בו.
 השאגת אריה [סימן לו] מקשה מנין לנו שליכא
 מצוה לכתוב ס"ת אם אינו לומד בה, ומוכיח מהגמ'
 [סנה' כא:] דקאמר רבא אפי' הניחו לו אבותיו ס"ת
 חייב לכתוב משלו, משמע שאין הטעם כדי שילמד
 בה דהרי יכול ללמוד מס"ת שהניחו לו אבותיו.
 ומחדש השאג"א דמטעם אחר פטורים בזה"ז
 ממצות כתיבת ס"ת, דהרי מבואר ברמב"ם [הל'
 ס"ת ד-יא] ובר"ן [מגילה ה: מדפי הרי"ף] דס"ת
 חסר אין מקיימין בו מצות כתיבת ס"ת, ובוה"ז אין
 אנו בקיאין בחסירות ויתרות. ומ"מ מדרבנן יש חיוב
 לכתוב ס"ת בזה"ז כדי שילמד בה ולא תשתכח
 תורה מישראל, אלא דאם הניחו לו אבותיו ס"ת
 ליכא חיוב וכן כיון שהאידנא מניחים הס"ת בביהכ"נ
 ולא לומדים בו ליכא חיוב מדרבנן.
 המנ"ח [רי"מ תריג] חולק על השאג"א וס"ל
 דכיון שאין חסרות ויתרות משנות משמעות הפסוק,
 אינו מבטל דין ס"ת ולכן אינו פוטר ממצות כתיבת
 ס"ת.
 ובתשובת חת"ס [או"ח סימן נב ונד] כתב שאין
 מברכים על מ"ע דכתיבת ס"ת כיון שאין אנו בקיאין
 בחסרות ויתרות, וס"ת שחסר בו אות אחת אינו
 ס"ת.

(ב.) הטור [יו"ד סימן רע] כתב בשם אביו הרא"ש
 שמצות כתיבת ס"ת היא כדי שילמדו בה, ולכן
 בדורות הראשונים שהיו לומדים מתוך הס"ת היו
 מקיימים מצוה אבל האידנא שמניחים הס"ת בבית
 הכנסת אינו מקיים המצוה, והאידנא מקיים המצוה
 ע"י כתיבת ספרים [תנ"ך, משנה או גמרא] שלומד
 בהם.

22. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן שנו

(ה) צד היתר הג' לתלות שהי' התיקון בידו שבלעדה נמי הי' התיבה נקרא. רק שהי' התיבה חסירה וע"י נעשית מליאה. וכתב
 הרמ"א [או"ח סי' קמ"ג סעי' ד'] שבשביל זה אין להוציא אחרת דמי יימר שס"ת אחרת יהי' מדוקדק יותר ואין אנו בקיאין בחסירות
 ויתירות. הנה על דברי הרמ"א רבו החולקים. והב"י פסק דאף בשביל חסירות ויתירות מוציאין אחרת. בפרט שכתבו
האחרונים דבוה"ז אנו בקיאין בחסירות ויתירות אף שבזמן הש"ס לא הי' בקיאים שכבר ישב על מדוכה זו הרמ"ה ז"ל
ובירר הכל כשמלה. ואף שהדבר יצא מפי הרמ"א ז"ל. מ"מ הבו דלא לוסיף עלה שלא לקרות לכתחילה מטעם זה.
מכ"ש שלא לתלות בזה על צד המיעוט:

23. תוספות מסכת קידושין דף ל עמוד א

[יתר עליו תהלים שמונה כו' - תימה דע"כ בחומש יש יותר דאפילו אם יהיו פסוקי תהלים מג' תיבות בלבד אינו כ"כ כמו שיש
 בחומש, ת"י].

24. מהרש"א חידושי הלכות מסכת קידושין דף ל עמוד א

גמרא יתר עליו תהלים שמנה כו' בת"י ותימה דע"כ בחומש יש יותר דאפילו אם יהיו פסוקי תהלים מג' תיבות בלבד אינו כ"כ כמו שיש בחומש עכ"ל ולא הבנתי התמיהה כיון דמסיק בחומש נמי לא בקיאנן אימא דג' או ד' פסוקים דילן בחומש הוא חזא דידהו וק"ל:

25. תוספות מסכת קידושין דף ל עמוד א

אל תגמגם ותאמר לו - והא דאמר באלו מציאות (ב"מ דף כג:) דצורבא מרבנן משני בדיבוריה במסכ' אומר ר"ת דהיינו אם שואלים אותו אם למדת מסכת זו אל יתגאה לומר שלמדה כלומר למדתי הרבה אבל אם שואלים אותו דבר הלכה או שצריכין ללמוד ממנו מסכ' צריך שיהיו מחודדים בפיו שלא יגמגם בדבר ולא דמי להא דאמר מר (מסכת ד"א = דרך ארץ = זוטא פ"ג) למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז דהיינו במילי דעלמא ואפילו בדברי תורה לא יאמר יודע אני דבר להתפאר בו בכך אלא מה שיודע יורה וילמוד לתלמידים.

26. ספר שערים מצויינים בהלכה

שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד. ע"י מה שפירשו ברש"י ותוס'. ועי' בדברינו במס' יבמות (קט): ד"ה רעה תבא) שהבאנו בשם תשרי שבות יעקב ועוד פוסקים, דלא יאמר לו מיד אלא יעיין בספרים. ולא קשה מהא דאמרי' הכא, דהכא מיירי בהלכה מפורשת בפוסקים, והיא שאלה יומית ומצויה, והתם מיירי בשאלה שאין מפורשת בפוסקים, אלא הוא מדמה דבר זה לדבר אחר, ועל זה נאמר במס' אבות (פ"ד מ"ז) והגס לבו בהוראה שוטה ורשע וגס רוח, ופי' הרע"ב שפוסק בלא עיון ובלא המתנה. וז"ל רבינו יונה (שם) שהחושב בעצמו כי יודע להורות ולא יטעה הרי זה "שוטה", ונקרא שוטה מפני שהוא חכם בעיניו, ואין לך שטות

27. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קלה - מסכת קידושין

(שם). ת"ר ושננתם שיהיו ד"ת מחודדים בפיה וכו'. שיהא דברי תורה מחודדים בפיה. וזהו מדריגת התורה אשר היא שכלית שיהא מחובר אליו לגמרי, וזהו כאשר דברי תורה מחודדים בפיו, שאז דברי תורה מחוברים אליו, ומביא טעמים הרבה מאוד, אמור לחכמה אחותי את, שיהא השכל דבק בו עד שבזה הוא מתלבש בחכמה לגמרי והיא אחותו, והיינו דקאמר אמור לחכמה אחותי את לשון אחוי וחבור, ואם הוא מגמגם בלשון אין התורה אחותו, וכאשר דברי תורה מחודדים בפיו הרי הוא דבק בתורה לגמרי והוא מתאחד עמה. ומביא עוד טעם כחצים ביד הגבור וגו', והוא טעם אחר (שתהא) [שיהו] דברי תורה מחודדים [בפיו] כי כאשר הם מחודדים בפיו אז נחשב שהשכל הוא בפעל לגמרי כמו שראוי אל השכל שהוא בפעל, ולכך מדמה אותו אל החץ שהוא יוצא אל הפעל כאשר זורק אותו. ולכך מצד שני דברים צריך שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו, אם שאם אינו הרי אין התורה נמצא אתו, ומצד השני שאין נחשב חכמה בפעל (כמו) כאשר ראוי אל השכל רק אם דברי תורה מחודדים בפיו:

בשער אחד נעשים אויבים זה את זה – פירש"י מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה. ומקשה העצמ"י מהא דאמר [להלן לא]: איזהו מורא שהבן לא יסתור את דברי אביו. ותירץ דה"מ היכא שאביו פוסק הלכה אבל במשא ומתן של לימוד מותר לבן להתוכח עם אביו. וכן פסק הפתחי תשובה [סימן רמ-א]. וכע"ז כתב החזו"א [סימן קמח דף לא]: דהא דאסור לסתור דבריו היינו בלשון החלטה אבל לטעון בסברא ולהקשות שרי, שהרי כל התלמידים דנו לפני רבם וסתרו דבריהם, ולא מסתבר שכולם מחלו דאין ראוי לעשות כן.

29. ספר שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב אפילו אב ובנו והרב ותלמידו כו' נעשים אויבים כו' עד שנעשים אוהבים. פרש"י שנעשים אויבים, מתוך שמקשים זה לזה, ואין זה מקבל דברי זה. והא שנעשים אוהבים זה לזה, כיון ששניהם מבקשים האמת, ואם רואה שדברי בנו או תלמידו צודקים, מודה לו, שלא ישאר בטעות, שכל אחד יכול לטעות אפילו גדול שבגדולים, כמש"כ רש"י במס' יומא (ה: ד"ה כאשר צוה) דמשה טעה בדבר כו', ובמס' זבחים (מא.)

30. מהרש"א חידושי אגדות מסכת קידושין דף ל עמוד ב

קשה יצה"ר שאפילו יוצרו קראו רע כו'. דד"א שהפועל הדבר לא יגנה מלאכתו ואפי' הכי קאמר בו שיוצרו גינהו וקראו רע וכמ"ש אוי לו לעיסה כו' ועי"ל שאפילו יוצרו שבראו לטובת האדם כדי שיזכה על ידו אם ינצחהו כמ"ש כי טוב מאד זה יצה"ר מ"מ קראו רע ע"ש שמחשבתו של היצה"ר הוא להרע כמ"ש הוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות ודו"ק:

31. ספר בניהו בן יהוידע על קידושין דף ל/ב

שם קשה היצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע. קשא למה קראו רע, מאחר שהוא יצר אותו, ועוד מנא לן דהוא קשא, כי מה שקראו רע הוא על שם מלאכתו שהוא מיעץ רעה, אבל אין הכי נמי בנקל יוכל האדם להתגבר עליו, ומנא לן דקשה. ונ"ל בס"ד כי היצר הרע בראו הקב"ה שיבא לאדם בגלוי, ומיעצו לחטוא בעיצה גלויה בלתי מרמה ותחבולה, וכמ"ש בזוהר הקדוש, משל לבן המלך והשפחה, אך היצר הרע הוסיף ברע שיבא לאדם בדרך ערמה ותחבולה, שמראה לו שהוא מיעצו לעשות מצוה כדי להפילו ברעה, ועל זאת לא צוהו השי"ת בכך, ובעבור זאת קראו הקב"ה רע, ...

32. מהרש"א חידושי אגדות מסכת קידושין דף ל עמוד ב

יצרו של אדם מתחדש כו' ויצרו של אדם מתגבר כו'. ... ואמר שהקב"ה עוזרו מלהחטיאו דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ הבא ליטהר מסייעין אותו:

33. ספר בניהו בן יהוידע על קידושין דף ל/ב

שם אם פגע בכך מנוול זה משכחו לבית המדרש. קשה משכחו משמע שמוליכו עמו לבית המדרש, ומה יעשה בו שם, והוא ליה למימר ברח לבית המדרש. ונ"ל בס"ד על פי מ"ש במדרש הנעלם סדר תולדות דף קל"ח, דשאל רבי יצחק לרבי יהודה אם יצר הרע לעתיד יתבטל מן העולם חוץ מן שעת הזווג, ואמר לו אצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם, דאלמלא יצר הרע חדותא דשמעתא לא ליהוי, לכן ישאר יצר הרע בעולם, ורק לא יהא מנוול כקדמיתא למחטי ביה, הדא הוא דכתיב לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, עד כאן ע"ש. ובוה מובן המאמר כאן כמין חומר, אם פגע בכך מנוול זה להחטיאך בחמדה וקנאה ותאוה גשמית, אל תדחהו ותשליכהו לגמרי, אלא משוך אותו לבית המדרש להשתמש בו בדבר טוב, ששם יהיה לך קנאה מלומדי תורה, וחמדה ותאוה להסביר סברה ולעשות חדושי תורה, ויהיה לו מכחו חדותא דשמעתא, כי כאשר דבר סתום ומוקשה שלא יכלו לפתרו ולפרשו כל חכמי המדרש, ואתה זכית לפרשו ולפתרו (במה שעתה) [כמה שמחה] יגיע לך מזה, הוא הדבר אשר אמר אדונינו דוד מלך ישראל [תהלים קי"ט קס"ב], שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, ולזה אמר אם אבן הוא נמוח כנגד מדת תאוה, שהאבן בהיותה לבניה קודם שריפתה בכבשן, אם תשפוך עליה מים שואבת אותו וחוזרת ושואבת אחר שתיבש. וכן על זה הדרך, ולא נודע כי באו מים אל קרבנה, וכן מדת התאוה עושה פועל באדם, ואם ברזל הוא מתפוצץ כנגד מדת הקנאה, כי הקנאי תמיד משתדל לחתוך מחבירו קניינו וכבודו וכל רכושו, מחמת קנאתו בו, והרי הוא נעשה לו ככרזל, שמלאכתו לחתוך ולקצר, ומה שקרא ליצר הרע בשם מנוול, כי נמשך מן סמא"ל שמספרו עם הכולל גימטריא מנוול:

34. קובץ המאור תשרי תשס"ט-טוד המים ומצות ניסוך המים

התורה גם כן נמשלה למים

ניסוך המים, סוכה, ונטילת הד' מינים הרי הן עבודות המיוחדות לחג הסוכות. התאוה בוערת בנו כל ימות השנה. א"כ מה אפשר לעשות כדי לשלוט על התאוה בכל ימות השנה. ועל דרך הנגלה, יש לומר דאיתא בקידושין (ל:):

ת"ר ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב שאת ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו.

הרי שהדרך לשלוט על היצר הרע הוא ע"י לימוד התורה. אדם הלומד תורה אין היצר הרע והתאוה שולטים בו. ורק אם אינו לומד תורה צריך לדאוג על היצר הרע ועל התאוה. הרי שיש בלימוד התורה הכח בתורת תרופה לשלוט על התאוה. וכידוע, שהתורה נמשלה למים (בבא קמא יז.).¹ והטעם שהתורה שולטת על התאוה, הוא משום שהמים של תורה חוסמים המים של תאוה.

ועל דרך הנסתר, בזהר (מדרש הנעלם תולדות קלח.) איתא:

רבי יצחק בר' יוסי היה אתי מקפוטקיא ללוד פגע ביה רבי יהודה א"ל רבי יצחק תאמר דחבירנא חכימי מתניתא אתערו להאי עניינא דיצר הרע יתנשי מן עלמא בר ההיא שעתא לזיווגא א"ל חיך הכי אצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם דאלמלא יצר הרע חדותא דשמעתא לא ליהוי.

כלומר, שרצו לבטל את היצר הרע לתאוה, אבל חששו שאם יעשו כן יבטלו ג"כ החדוה של תורה. וההסבר הוא שהכח והחדוה ללמוד תורה נובע מאותו כח של תאוה, והוא כח המים. אפשר להשתמש בכח זה לטוב ע"י לימוד התורה, ואפשר להשתמש בו לרע ע"י תאוה. אם היו מבטלים את כח זה כדי לבטל היצר הרע של תאוה, היו ממילא

¹ בגמ' בבא קמא דף יז. איתא:

"אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מאי דכתיב אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים שנאמר אשריכם זורעי ואין זריעה אלא צדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים וזוכה לנחלת שני שבטים זוכה לכילה כיוסף דכתיב בן פורת יוסף בנות צעדה עלי שור וזוכה לנחלת יששכר דכתיב יששכר חמור גרם אית דאמרי אויביו נופלין לפניו כיוסף דכתיב בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ וזוכה לבינה כיששכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל."

ומענין שהעוסקים בתורה (המכונה 'מים') קשורים ליששכר שהוא סמל של עמילות בתורה וליוסף שהוא סמל של שליטה על התאוה.

מבטלים את הכח והחזקה ללמוד תורה. ועיין בספר קומץ המנחה (ב:יב) שהבאנו לעיל שכתב "ויסוד המים המוליד תאוה כידוע ולכך אין מים אלא תורה שתיקון התאוה ע"י התורה כמ"ש."

ועיין בפירושו הגר"א למשלי (ב:יט) שכתב "לזה אומר שלא ישיגו אורחות חיים תיכף כשאר יסורו ממנה והולכים למלאות תאותם לא ישיגו כלל אורחות חיים כי התאוה הוא היפך התורה." כלומר שמי שאינו עוסק בתורה, ממילא צריך למלאות תאותו, והוא ע"פ יסוד הנ"ל. והגר"א (משלי כה:כא) מסביר ששורש התאוה והחזקות התורה היא המים והמתאוה לתורה הוא סוד המים. והוסיף שזה ההסבר למה שכתבו חז"ל שלעולם ילמוד אדם תורה שלא לשמה. ויש להסביר דבריו שמכיון שלומד אף שלא לשמה, ומשתמש בכח זה, אי אפשר ליצר הרע לפתחו לדברי תאוה, שכה זה כבר מיוחד לתלמוד תורה.²

ועיין בפרי צדיק (בראשית אות יא) שכתב:

מה שאין כן נגד קליפת ישמעאל דאיתא בזוהר הקדוש איצטריך יצר הרע לעולם כו' דאלמא יצר הרע חזוונתא דשמעתתא לא ליהוי ואף לעתיד יושאר יצר וחשק זה רק דאתלבן מרשעו על זה אמר כי תעבור במים אתך אני שהשם יתברך יברר שיהיה החשק לחמידו דאורייתא. ובנהרות לא ישטוף המים הזדונים רק שעל ידי יזכה לדברי תורה. וכן דוד המלך ע"ה שנכתב עליו שפגם בענין זה שתלו בו כדי להורות תשובה שאם חטא יחיד כו' אמר גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע והיינו פגם זה שנקרא רע בזוהר הקדוש ובגמרא כי אתה עמדי כענין מה שנאמר כי תעבור במים אתך אני. שבטך ומשענתך המה ינחמוני והוא מה שמצינו קבל עליך יסורין וזהו שבטך שמרים השבט ומשענתך שנעשה מזה משענת שנדרש על דברי תורה כמו שאמרו המה ינחמוני ויהיה תועלת מזה ושבתי בבית ה' לאורך ימים שזה היה כל בקשתו שבתי בבית ה' כל ימי חיי שבישבת כל ישראל יושבין בבית ה' בהיכלא דמלכא. ועל זה אמר אחת שאלתי וגו' שבתי בבית ה' כל ימי חיי. ועל זה אמר כי אתה עמדי שיהיה נעשה מהיצר הרע חמידו דאורייתא ושבתי בבית ה' לאורך ימים.

כלומר, שאף לעתיד לבוא עדיין יהיה יצר הרע מפני שכה היצר הרע הוא אותו כה שאנו משתמשים בו לחדות לימוד התורה. רק שלעתיד לבוא יתלבן היצר הרע ולא יהיה "רע". והסביר שזה מה שדוד המלך בקש, דהיינו ביטול התאוות כדי שאפשר לעסוק תמיד בדברי תורה - לשבת בבית ה' כל ימי חיי.

35. ספר דבר יעקב

יש לדון האם האב חייב גם להשיא את בתו
וללמדה אומנות ולהשיטה בנהר.
הר"ן כתב כשם שחייב להשיא בנו כך חייב
להשיא בתו, והראיה מהגמ' דפריך בתו בידו הוא
ומשני הא קמ"ל דנלבשה ונכסיה ונתיב לה כי
היכי דנקפצו עלה אינשי, משמע שחייב להשיא בתו.
והמקנה מסתפק האם חייב ללמד את בתו אומנות,
ומסיק דמסתברא שחייב משום חיותא דאטו אשה
לא בעי חיי, ואף שבעלה חייב במזונותיה מ"מ במה
תתפרנס אם תתאלמן או תתגרש, אבל מהר"ן מבואר
שאין דרכה של אשה לעסוק באומנות.

ד' להשיאו אשה מנלן דכתיב קחו נשים והולידו
בנים ובנות וקחו לבניכם נשים - הר"ן והשיטה

² ועיין בגר"א בפירושו לספר יונה (ד:ה) שכתב לגבי הסוכה "רק תשב בצל שלא תחת השמש ויהא תורתך קבע ומלאכתך ארעי וזהו צילתה מרובה מחמתה." כלומר, שהענין של ישיבה בסוכה, דהיינו צלתה מרובה מחמתה, הוא הענין של עשיית תורתך קבע ומלאכתך, דהיינו עניני עוה"ז, ארעי. וא"ל דדוקא ע"י עשיית תורתך קבע יכול לעשות מלאכתך, עניני עוה"ז, ארעי. ולפי דברינו ניחא שעצם ענין סוכה מורה הדרך איך לנתק מעניני עוה"ז.

ו] אשה אין סיפק בידה לעשות – החיי אדם
[כלל סז-יז] מקשה למה אשה נשואה פטורה מכיבוד

אב, הרי האיש חייב בכיבוד חמיו, כמש"כ השו"ע
[סימן רמ-כד] וא"כ דמי להא דאמר [להלן לא].
 אבא אומר השקיני ואמא אומרת השקיני, הנח כבוד
 אמך ועסוק בכבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד
 אביך, וא"כ גם כאן נימא שהאשה תשמע בקול
 אביה מפני שאת ובעלך חייבים בכבוד.
השו"ך [סימן רמ-כב] כתב בשם הב"ח שחייב
לכבד חמיו כמו שאר זקנים חשובים, וכתב הפ"ת
[סימן רמ-כ] שזה מוכרח מהא דאשה נשואה פטורה,
ואם בעלה היה חייב בכבוד חמיו כמו אביו אז היתה
חייבת לכבד אביה כיון שגם בעלה חייב בכבודו.

37. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ז סימן לו

יא. לבאר שלא שייך להקשות ממאמרי חז"ל שמחייבים ללמוד אומנות ולעסוק במלאכה לפרנסתן, ומרבותינו הראשונים שעשו מלאכה לפרנסתם

ולא מובן מה שמע"כ ידידי הביא ממה דתניא בקידושין דף כ"ט ע"א בברייתא, שחייב האב ללמד את בנו אומנות ור' יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו ליסטות. וגם רבי מאיר במתני' סוף קידושין סובר שצריך ללמדו אומנות, ומשמע שכן סברי גם רשב"א (שם, שאומר אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי) ואבא גוריין איש צדיין משום אבא גוריא (שם, שאומר לא ילמד אדם אב בנו חמר גמל וכו' שאומנותן אומנות ליסטים), ומשמע שהלכה כן. ואינו קשה כלל, דהא מדינא דגמ' (בדרים ל"ז ע"א מה אני בחינם אף אתם נמי בחינם) אסור ליקח שכר, והיו מוכרחין ללמדם גם אומנות. אבל בדורותינו שהתירו ליקח שכר, אדרבא מהא שמלמדו האב תורה הרי הוא ממילא גם כמלמדו אומנות, אם לימדו כל כך שראוי ללמד לאחרים וראוי להיות רב באיזה מקום, ויהיה לו גם פרנסה מזה.

ומה שהביא מע"כ ידידי מברכות דף ל"ה ע"ב, שאמר רבי ישמעאל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ, ואמר אביי הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן. הא כוונת ר' ישמעאל הוא רק במלאכת שדהו, שהיו עוסקין רק ביומי ניסן וביומי תשרי, וזה הספיק להו לכל השנה. כהא דהביא הגמ' שם אחר דברי אביי שאמר שהרבה עשו כר' ישמעאל עלתה בידן ואלו שעשו כרשב"י לא עלתה בידן, מה שאמר רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא. ומוכרח כן, דהא במנחות דף צ"ט ע"ב סובר ר' ישמעאל דקרא דלא ימוש ספר התורה הזה מפוך והגית בו יומם ולילה הוא ממש, (דשאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמת יוונת, קרא עליו את המקרא הזה לא ימוש וכו'), ואדרבה ר' יוחנן אמר (שם) משום רשב"י דקיים לא ימוש אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית. ואיך אומר ר' ישמעאל בברכות דקרא דלא ימוש אינו ככתבן מצד הקרא דואספת דגנך. אלא דבמנחות איירי בחיוב לימוד התורה כתיקונה לכולי אינשי, שר' ישמעאל סובר דליכא חילוק שלכל אדם די בפרק אחד שחרית וערבית, אלא דהוא דווקא כדאמר הקרא ביהושע לא ימוש מפוך והגית בו יומם ולילה. אבל סובר דלמלאכת שדהו שהוא כדי חייו שלו ובני ביתו מוכרחין אף רבנן לעבוד ואין רשאיין לסמוך על הנס. ורשב"י סובר דאיכא חילוק, דהמצווה דלימוד התורה לסתם אינשי מקיימו גם בק"ש שחרית וערבית, אבל לרבנן ותלמידיהון הוא ממש דברים ככתבן כל היום, ואין להם לעשות מלאכה כלל, דרשאיין לסמוך על הנס בזה שתהא מלאכתן נעשית ע"י אחרים כמו שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם.

ומשמע דרשב"י אין תלוי בדור. דאם תלוי בדור, איך הוכיח אביי דצריך לעשות כר' ישמעאל מהא דהרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידן, דילמא היה זה שלא עלתה בידן לאלו דעשו כרשב"י משום דאין דורם ראוי לכך. ודוחק לומר דידעו שדורם היה דור הראוי, דהא קרי אביי לדרא דידה יתמי דיתמי בכתובות דף ק"ו ע"א, עיי"ש. אלא משמע שאין תלוי זה בהדור. אך אפשר שאביי לא הוכיח מזה דהלכה כר' ישמעאל אף בדור ראוי כדורו של רשב"י, אלא הוכיח איך הוא לרשב"י בדורו דאביי, דחזינן דלא עלתה למי שעשו כרשב"י, שלכן אין אף

לרבנן לסמוך על רשב"י בסתם דור. עכ"פ למעשה איכא הוכחה דאין לעשות כרשב"י אלא כר' ישמעאל בכל דרי, דהא אין מי שיודע לומר על דורו שהוא עדיף מסתם דרי ולומר שיסמכו על נס.

ומרבתינו הראשונים שהיתה פרנסתם ממלאכת הרפואה כהרמב"ם והרמב"ן, ועוד הרבה ידועים ולא ידועים לנו, לא שייך ללמוד מהם כדכתבתי לעיל, שהם לא נהנו מהתורה והוכרחו להתפרנס מאיזה אומנות. וגם באומנות זו דרפואה שנתפרנסו ממנה הא לא למדו זה לפרנסה, כי הא לא לקחו שום שכר מישראל (כדאיתא בנדרים מ"א ע"ב דרפואת נפש בחינם) אלא מנכרים. וגם לא שכר גדול אלא שכר מצומצם, ומנכרים עניים לא לקחו שכר, דהיו מחוייבין לרפאות גם אותן משום דרכי שלום (כדאיתא בגיטין ס"א ע"א). אלא למדו גם חכמת הרפואה כמו שלמדו כל החכמות, שהוא כל ענייני הטבע וענייני פילוסופיא ואסטרונומיא. וכל מה שלמדו לא היה זה מצד עניין פרנסה, שמכל ענייני חכמה שלהם לא היה שייך להיות להם שום ריוח, אלא מעניין רפואה שלקחו מחולים נכרים וגם מחולי ישראל מה שמותר בעד טורחו ובטלה, כדאיתא ביו"ד סימן של"ו סעיף ב', שהוא שכר מעט. ואף מה שלקחו מחולי נכרים לא היה שכר גדול להתעשר. ורק אלו שנעשו רופאים אצל מלכים כהרמב"ם אולי קבע המלך שכר חשוב. ואולי היו רופאים מרבתינו שהיו ממונים בעיירות, שג"כ שכר כזה היה מותר - אף בערי ישראל לבד (משום שמינוי זה אינו מצווה כעצם הרפואה, ולכן מותר ליטול עליו שכר) - שאפשר שילמו שכר חשוב. עכ"פ מרבתינו הראשונים לא שייך למילף זה.

יב. החילוק בין עצם לימוד הרפואה בומן רבותינו הראשונים ללימוד רפואה בימינו

38. ספר קובץ מאמרים [ע' סב]

אין שום איסור בזה. ולימוד אומנות כדי להתפרנס היא מצוה ומה"ט פוסקין בשבת על התינוק ללמוד אומנות דהוי בכלל חפצי שמים, דחייב אדם ללמד את בנו אומנות, אלא שזוהו לכלל העולם, אבל אם רואה אדם בבנו שנפשו חשקה בתורה והוא מוכשר להיות גדול בתורה. בזה אמר ר' נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. ולא חלק ר' נהוראי אהא דחייב אדם ללמד בנו אומנות, וא"א לומר בדעת ר' נהוראי ששום אדם יא יתעסק באומנות רק בתורה לבדה. כי הוא דבר שא"א קודם ביאת המשיח. וקרא כתיב ואספת דגנך, הנהג בהן מדת דרך ארץ.

39. ספר מנחת חינוך - מצוה לג - אות ג

ומצות עשה היא ככל מצוות שבתורה לענין תשובה, דתשובה מכפרת. ומ"מ אני מסופק, לפי המבואר בר"מ פ"ב מתשובה ה"ט ובש"ס [יומא פ"ה ע"ב], דעבירות שבין אדם לחבירו לא מהני תשובה ולא יום הכפורים עד שירצה את חבירו, אם כאן במצוה זו של כיבוד דהוא נוסף, דגזירת הכתוב היא דנוסף על כיבוד כל אדם, דבאדם אחר אין איסור אלא לצערו וכאן מצוה לכבדו, אם לא כיבדו אפשר דהיא רק מצות המקום ברוך הוא ולא בין אדם לחבירו, דבין אדם לחבירו אינו אלא במה שהוא שוה לכל אדם, אבל כאן הוא רק באביו ואמו, א"כ אינו אלא כמצוות שבין אדם למקום ברוך הוא. או דילמא כיון שהשם יתברך צווה זו המצוה בין אדם לחבירו, הוי בין אדם לחבירו ולא מהני תשובה אם לא שירצה את אביו ואמו:

40. ספר דבר יעקב

ח. נתגרשה שניהם שווים - לכאורה קשה שזה פשיטא. מבארים הר"ן והריטב"א דס"ד כיון שנישאת ונפטרה פקע ממנה חיוב כיבוד אב ואינו חוזר, קמ"ל.

✓ הפורת יוסף מתרץ דס"ד לאחר שנתגרשה יוטל עליה חיוב יותר מאחיה כדי להשלים מה שהיתה פטורה בעודה נשואה, קמ"ל דשניהם שווים.

41. ספר בנייהו בן יהוידע על קידושין דף ל/ב

שם תנו רבנן שלשה שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו. נ"ל בס"ד אלף דאדם שמספרו אחד רומז להקב"ה יחידו של עולם, ואותיות דם עולין מספר אב אם, ולזה אמר שלשה שותפים באדם דייקא, שהם רמוזים באותיות אדם, ולזה אמר כבד את אביך ואת אמך, פירוש כבד גימטריא שם הוי"ה הוא רמזו את אביך ואת אמך, שאות א' דאדם הרומזת להקב"ה רמזו בה מספר שם הוי"ה ב"ה, שעולה כ"ו, וכן צורת אות א' הוא וא"ו ושני יודי"ן, שעולה מספרם כ"ו כמנין שם הוי"ה ברוך הוא: